

В статтє представлено теоретическое обоснование личностно ориентированной технологии непрерывного воспитания лидерских качеств школьников.

The article examines theoretical basis of the person-oriented technology of continuing education of leadership qualities of schoolchildren.

Алфімов Д.В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри управління освітою Донецького національного університету, директор Донецького бізнес-лицею (м. Донецьк)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Г.П. Шевченко

УДК 378.03

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ДУХОВНО-КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ ОСВІТИ

М.В. Безугла

„Освіта – це душа будь-якого суспільства, оскільки вона переходить від одного покоління до іншого”

Дж. К. Честерсон

Стаття присвячена проблемі формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти і виховання. У статті визначається ставлення сучасної молоді до освіти; аналізується значущість духовно-культурних цінностей освіти і виховання, які мотивують поведінку людей і забезпечують стабільні відносини між людьми в суспільстві; надається детальна характеристика аксіологічного, культурологічного і цивілізаційного підходів до проблеми дослідження. Особлива увага приділена пошуку взаємозв'язку між вище переліченими методологічними підходами до освіти.

Ключові слова: *цінність, освіта, духовно-культурні цінності освіти і виховання, аксіологічний підхід, культурологічний підхід, цивілізаційний підхід.*

Постановка проблеми у її загальному виді та її зв'язку з важливими науковими та практичними задачами

Проблема формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти є однією з актуальних проблем сучасної педагогіки. Пильна увага до цієї проблеми викликана не тільки жорсткою конфронтацією груп суспільства з різними ціннісними орієнтаціями, боротьбою за переділ влади і власності, але і тим, що в суспільстві спостерігається інтенсивний пошук ідей, які здатні об'єднати його громадян, сформувавши основу для відродження різних сфер життя суспільства [12, с.52].

У статті зроблена спроба цілісного дослідження методологічних підходів до проблеми формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти і виховання.

Аналіз останніх досліджень з публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор

Теоретичною базою цього дослідження є роботи Н. Бердяєва, М. Вебера, Я. Коменського, Дж. Локка, В. Франкла, К. Юнга про сутність освіти, критерії освіченості людини, необхідність гуманізації і гуманітаризації освіти. Д. Дубровський, А. Здравомислов, Б. Кислов, А. Коршунов, І. Малишев, В. Пашенко, І. Поп, А. Ручка, М. Чавчавадзе, Л. Чухіна, С. Шинкарук, О. Яценко, І. Шитов проводили дослідження значущості освіти з точки зору її цінності. Я. Коменський, Ж. Руссо, І. Песталоцци, А. Дистервег, Л. Костомаров, П. Куліш, Б. Грінченко, М. Грушевський, С. Русова, Н. Бердяєв та інші видатні вчені займалися дослідженням культурологічного підходу до освіти. Визначенню ролі освіти і виховання у цивілізаційному розвитку присвячені роботи Е. Тоффлера, А. Субето, Н. Селезньової, Н. Наливайко, Н. Абрамової, Н. Карлової, Л. Сандакової, Л. Сисоєвої.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

У статті зроблена спроба цілісного дослідження аксіологічного, культурологічного і цивілізаційного підходів до дослідження проблеми формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти і виховання, яка за своєю сутністю завжди працює на майбутнє, визначаючи розвиток суспільства в прогресивному або регресивному напрямках. Особлива увага приділена пошуку взаємозв'язку між поняттями цінність, культура, цивілізація та освіта.

Формування цілей статті

Мета статті полягає у проведенні детального аналізу аксіологічного, культурологічного і цивілізаційного підходів до освіти, оскільки їхня детальна характеристика дозволяє визначити дійсну значущість освіти для сучасної студентської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів

Проблема формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти і виховання виявляється особливо гостро в наш час, оскільки у суспільстві домінує ставлення до освіти як до товару. У зв'язку з цим проведення детального аналізу методологічних підходів до дослідження цієї проблеми є вельми актуальним.

Більшість сучасних студентів вважає, що освіта – не термінальна цінність і не ідеал саморозвитку особистості, а інструментальна цінність, суспільно-значущий засіб досягнення інших важливих індивідуальних і соціальних цілей. Саме з цієї причини в суспільстві домінують не інтелектуальні, а соціально-матеріальні і соціально-економічні мотиви і установки. Склалася така ситуація, коли людину більше цінують, якщо вона має високий рівень розвитку і обдарованості, а освіта є тим більш цінною, чим більше вона сприяє такому розвитку особистості. У цьому є сутність підходу до освіти з погляду його цінності для особистості. Інша позиція така: до освіти підходять з точки зору корисності, тобто наскільки освічена людина є потрібною суспільству. Сутність цього підходу до освіти полягає в наступному: освіта корисна для людини, оскільки вона підвищує її вартість і цінність як товару, на який є попит, і мова тут зовсім не йде про освіту як про унікальне джерело саморозвитку особистості.

Значущість освіти з точки зору її цінності розглядали в своїх роботах такі вчені: Д. Дубровський, А. Здравомислов, Б. Кислов, А. Коршунов, І. Малишев, В. Пашенко, І. Поп, А. Ручка, М. Чавчавадзе, Л. Чухіна, В. Шинкарук, О. Яценко, І. Шитов. Освіта – це стимул пізнавальної активності людини, відкриття нового про систему знань, про світ, про особистість. Як відзначав видатний філософ Н.А. Бердяєв: „Цінність особистості – є вища ієрархічна цінність в світі, цінність духовного порядку” [2, с.256]. Основа освіти – залучення людини до духовно-культурних цінностей науки, мистецтва, моральності і права.

Умовою ж гармонійного розвитку особистості будь-якої людини є його духовний розвиток, збагачення новими знаннями, високим рівнем професійних навиків, які також є необхідними передумовами її активної участі в житті суспільства. Важливу роль в цьому відіграють духовні цінності, такі як мудрість, поняття дійсного життя, розуміння цілей суспільства, розуміння щастя, милосердя, терпимість, самосвідомість. Але головною духовною цінністю є любов в широкому сенсі цього слова, любов до всього світу, до всього людства без розділення його на нації і народності. Духовні цінності мотивують поведінку людей і забезпечують стабільні відносини між людьми в суспільстві.

Необхідно звернути увагу на те, що духовно-культурні цінності освіти і виховання виявляються в усвідомленні студентською молоддю сенсу отримання знань і їхньої значущості в майбутньому, а також у розумінні свого внутрішнього світу, знайденні відчуття гармонії із самим собою і своїм оточенням. Тому освіта не може залишатися осторонь від розв'язання проблеми пошуку особистістю свого місця у житті. Розв'язати означену проблему можна шляхом пошуку індивідуального підходу до людини, надання їй дозволу на визначення культурного доповнення свого особистісного, емоційного потенціалу, внутрішніх, підсвідомих, навіть ірраціональних потреб. А якщо цього не відбувається, то культурно нереалізований потенціал може стати руйнівним для самої особистості і навіть соціально небезпечним [7, с.34-41].

Таким чином, аксіологічний підхід сприяє визначенню задалегідь майбутнього стану соціального та індивідуального розвитку особистості студента, якщо у вищому навчальному закладі здійснюється реалізація його ціннісно-сміслового ставлення до життя, до цінностей, до професії, до себе, якщо у нього розвивається потреба в ціннісному усвідомленні результатів діяльності у відповідності до критерію досягнення успіху в професійній діяльності [5].

Аксіологічний підхід – це філософсько-педагогічна стратегія, яка вказує на шлях розвитку професійного мистецтва, використання педагогічних ресурсів для розвитку особистості і пропонує перспективи вдосконалення системи освіти.

Достатньо гостро стоїть наразі проблема особливого педагогічного статусу аксіологічного підходу – глибоке усвідомлення

його компетентного додатку до освітньої системи. Тож, послідовне і грамотне впровадження аксіологічного підходу – це свого роду лакмусовий папірець, який дає точну відповідь на запитання, в якому напрямі розвиватиметься сучасна освіта.

Таким чином, аксіологічний підхід дозволяє спрямувати освіту на значущість системи цінностей і на їхнє утворення; дозволяє сформувати гармонійно розвинену особистість фахівця, ґрунтуючись на загальнолюдських цінностях, дозволяє розв'язувати проблеми моральності знання [12].

Для подальшого розвитку особистості студента необхідним є стимулювання його зацікавленості у продовженні навчання. Сформувати потяг до пізнання, як і ціннісне ставлення до освіти, національних та інших культур допомагає культурологічний підхід.

Теоретиками цього підходу є: Я. Коменський, Ж. Руссо, І. Песталоцци, А. Дистервег, Л. Костомаров, П. Куліш, Б. Грінченко, М. Грушевський, С. Русова, Н. Бердяєв та інші видатні вчені.

Перегляд існуючих концепцій освіти і надання загальнолюдським цінностям пріоритетного значення на межі ХХ-ХХІ століть зумовлено стрімким розвитком науки і визнанням світовою спільнотою кризових явищ в таких життєво необхідних сферах, як культурна і освітня. У працях Я. Коменського, Ж. Руссо, І. Песталоцци, А. Дистервега висловлюється думка про те, що духовний розвиток людини повинен будуватися відповідно до принципів природовідповідності і культуровідповідності.

Не менш важливі передумови для осмислення феномена духовності і культури в контексті історико-педагогічних процесів з урахуванням своєї національної системи виховання, яку створили видатні громадські діячі і педагоги Т. Шевченко, П. Костомаров, П. Куліш, М. Драгоманов, Б. Грінченко, М. Грушевський, С. Русова, О. Духнович.

Слово „культура” (обробка, вирощування) – латинського походження, але в німецькій філософії минулого століття суть цього слова була максимально наближена до слова „освіта” (building).

Культура є суспільним явищем, яке виражає досягнутий на цьому історичному етапі розвитку суспільства рівень технічного і технологічного прогресу, виробничого досвіду і навиків людей до праці, освіти, науки, мистецтва. У зв'язку з цим філософи і соціологи

відносять до культури досягнутий суспільством рівень розвитку освіти, науки, мистецтва. Отже, між культурою і освітою існує тісний взаємозв'язок.

Цінності тієї або іншої культури становлять аксіологічні основи освіти і виховання в цій культурі. Основою будь-якої освіти є залучення людини до культурних цінностей науки, мистецтва, моральності, має рацію. Наразі гостро постає питання про формування духовно-культурних цінностей освіти і виховання. Як відзначає академік Б. Гершунський, неухага до цінностей і цілей освіти – чи „не головна вада сучасної освіти” [3].

Крім того, цінність освіти для держави вимірюється його цінністю для людини. Так, А. Шелехов, аргументуючи цю думку, відзначає: „Тільки розвинена, культурна людина, яка ясно усвідомлює свої можливості, може правильно зрозуміти свої права і обов'язки перед суспільством, тільки така людина може стати Громадянином. Малокультурна людина не може бути хорошим фахівцем, тому що не маючи правильних культурних і моральних орієнтирів, вона не зможе знайти правильне застосування своїм професійним знанням” [4].

Культура і освіта пов'язані між собою:

- загальним об'єктом;
- загальнолюдськими цінностями;
- творчим характером культурно-освітньої діяльності;
- загальними функціями – розвивальною, навчальною, виховною [4].

Освіта як джерело, стимул пізнавальної активності людини, послідовне відкриття людиною нових для неї системних знань про світ виступає як найбільш енергійний і цілеспрямований засіб особистісного розуміння культури. Освіта дозволяє сприймати явище культури не тільки як сукупність думки і морального вибору інших людей, але і відкривати для себе свою причетність до всього, чим жили і що створювали люди, пізнавати себе вже створеного і розвиватися як „культурно-історичний суб'єкт, для якого минуле і майбутнє культури – це його минуле і майбутнє» [6].

Також, необхідно особливо підкреслити значення цивілізаційного підходу до освіти, оскільки вона завжди перебувала в самому центрі цивілізаційних змін, виступала і об'єктом, і суб'єктом цих змін і трансформацій. З одного боку, вона є тим, що становить кризові явища

і виклики, а з іншого – стає трансформаційним агентом, носієм змін і викликів, продукує нову реальність, нові соціальні відносини, є механізмом формування і відтворення людського потенціалу, його життєдіяльності.

Всезростаюче взаємопроникнення культур, загальнолюдських цінностей сприяють проведенню детального аналізу проблем освіти в контексті цивілізаційного підходу до неї. Так, В. Розов звертає увагу на те, що первинна модель розуміння освіти – „пайдейя” – вже включала цивілізаційний компонент, який розуміється як стан людини, яка використала всі свої можливості духовного розвитку. Вона отримала назву „кайрос” – ідеальний образ, результат освіти, яка розвиває всі здібності людини, вміння виконувати будь-яке завдання залежно від життєвих, суспільних потреб і особистого покликання [8]. М. Шеллер також проводив дослідження ідеї справжнього функціонального зростання духу, перетворення матерії знання через пізнання. У відповідності з цим підходом освіта розглядається як сходження до досконалішої – вищої внутрішньої якості, відповіді на вимоги духу і умов. А традиційне розуміння освіти як способу розвитку людини і суспільства через нього розкрито в роботах Г. Гегеля, К. Ясперса, Е. Фромма, Е. Тоффлера, А. Печчеї, В. Франкла.

Одним з перших зв'язок цивілізації з освітою прослідкував Е. Тоффлер. Учений виділив властиву йому специфіку виробництва, передачі і засвоєння знань, тобто специфіку освіти для кожної з трьох хвиль світової цивілізації. Е. Тоффлер також провів аналіз тенденції змін у розумінні і підході до освіти від виробництва й умови спеціалізованого знання і технологій до синтезу навчання з різних сфер діяльності у відкритому освітньому просторі [9, с.6-13].

Абсолютно інше розуміння ролі освіти в цивілізаційному розвитку простежується в роботах А. Субето і Н. Селезньової. Вони провели аналіз цивілізаційної логіки розвитку людства на основі концепції Великої Логіки Соціоприродної еволюції. Цивілізацію вони визначають як інтелектуально-інформаційну або цивілізацію освітнього суспільства, в якому відбуваються процеси експансії освіти на суспільство в цілому [10].

Слід зазначити, що зв'язок освіти, культури і цивілізації, де культура і цивілізація розглядаються як близькі, але не однозначні за змістом процеси, пов'язані за допомогою менталітету, сформованого

освітою, культурою, що визначають цивілізаційні процеси, аналізується в роботах Н. Абрамової, Н. Наливайко, Н. Карлова, Л. Сандакової. У роботах Л. Сисоєвої приділена увага тому, що освіта виконує інтегруючу функцію, як і цивілізація, формуючи менталітет (соціальний характер), на базі якого створюється нова культура в загальному руслі цивілізаційного процесу [11].

Виводи і перспективи подальших розвідок в даному напрямі

Таким чином, аналіз методологічних походів до вивчення проблеми формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти і виховання дозволив виявити взаємозв'язок між культурою, цивілізацією і освітою. Виходячи з вищесказаного, сформувати духовно-культурні цінності освіти і виховання у сучасної молоді можна лише за умови одночасного застосуванні аксіологічного, культурологічного і цивілізаційного підходів і шляхом підвищення значущості вищої освіти.

Подальша стадія наших досліджень буде пов'язана з детальним аналізом у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти і виховання.

Література

1. Освіта в структурі цивілізаційних змін: актуальні проблеми, Постанова Академії педагогічних наук України. – № 1-6 / 3-5, 18.11.2010 р.
2. Бердяев Н.О. О назначении человека // Мир философии, Т.2. – М., 1992. – с.256
3. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века. – М., 1997.
4. Горбенко С.С. Гуманізація освіти у контексті культури і ціннісних пріоритетів (Електронний ресурс) / VI Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва. Національний мовно-культурний простір України в контексті глобалізаційних та євро інтеграційних процесів. Український центр культурних досліджень, 1994 – 2009pp. – Режим доступу: http://www.culturalstudies.in.ua/knigi_7_18.php
5. Кирьякова А.В. Развитие аксиологического потенциала личности в условиях университетского образования / А.В. Кирьякова// Вестник ОГУ. – 2006. - №1 (Январь . – Т. 1.). – С. 3-5.
6. Мотивация получения образования студентами (Электронный ресурс) / Стаття с сайта Академии труда и социальных отношений. Ярославский филиал государственного университета имени П.Г. Демидова / Составитель А.Р. Барахоева. – Режим доступа: http://yaratiso.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=267&Itemid=50
7. Равкин З.И. Развитие образования в России: новые ценностные ориентиры / З. И. Равкин // Педагогика. – 1995. - №5. – С.34-41.

8. Розов Н. С. Ценности в проблемном мире: философские основания и социальные приложения конструктивной аксиологии. Новосибирск:Изд-во Новосибирского ун-та. — 1998. — 292 с.
9. Сысоева Л.С. Современное образование как педагогическая стратегия конвергентности региональных и общецивилизационных ценностей // Иностранный язык и иноязычная культура в образовании. – Томск: Изд-во ТГПУ, 2002, с.6-13.
10. Субето А.И., Селезнев Н.А. Теоретико-методологические основы качества высшего образования. – СПб. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалиста. 2001. – 136с.
11. Утюж Г.І. Цивілізаційна парадигма освіти: теоретико-методологічний аспект // Г.І. Утюж / Гуманітарний вісник ЗДІА. – Випуск 38. – м. Запоріжжя, 2009. – с.60-66.
12. Ярошенко А.О. Ціннісний дискурс освіти: Монографія / Алла Ярошенко. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2004. – 156.

Статья посвящена проблеме формирования у студенческой молодежи духовно-культурных ценностей образования и воспитания. В статье определяется отношение современной молодежи к образованию; анализируется значимость духовно- культурных ценностей образования и воспитания, которые мотивируют поведение людей и обеспечивают стабильные отношения между людьми в обществе; дается детальная характеристика аксиологического, культурологического и цивилизационного подходов к проблеме исследования. Особое внимание уделено поиску взаимосвязи между вышеперечисленными методологическими подходами к образованию.

Ключевые слова: *ценность, образование, духовно-культурные ценности образования и воспитания, аксиологический подход, культурологический подход, цивилизационный подход.*

The article is devoted to the problem of formation of student youth spiritual and cultural values of education and upbringing. The author defines the attitude of modern youth towards education; analyzes the significance of spiritual and cultural values of upbringing and education that motivate people's behavior and provide stable relations between people of a society; gives the detailed characteristics to axiological, cultural and civilizational approaches to the problem of investigation. Special attention is paid to the search of interaction between the above-mentioned methodological approaches.

Keywords: *value, education, spiritual and cultural values of upbringing and education, axiological approach, cultural approach, civilizational approach.*

Безугла М.В. – здобувач кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені В. Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Антоненко Т.Л.